

Presentatie

"Struinen door de Fivelboezem"

Opening Westeremder ommetje

5 oktober 2019

Welkom

5 oktober 2019

13.30 uur Welkom Dorpshuis

13.45 uur Presentatie

14.20 uur Onthulling informatiebord

14.30 uur Sprekers

15.00 uur Start wandeling

16.30 uur Borrel en eten

(2)

Presentatie

- ❖ Aanleiding
- ❖ Westeremder ommetje *"Struinen door de Fivelboezem"*
- ❖ Aanpak
- ❖ Ontstaan van landschap en dorp
- ❖ Route Westeremder ommetje *"Struinen door de Fivelboezem"*

Aanleiding

- ❖ Wens voor meer mogelijkheden voor wandelen rondom het dorp
- ❖ Verbeteren toegankelijkheid van het landschap
- ❖ Ontstaan van het landschap en dorp zichtbaar en beleefbaar maken
- ❖ Dorpsvisie Westeremden 2017
- ❖ Oprichting werkgroep landschap, cultuurhistorie, openbare ruimte en toegankelijkheid

Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

- ❖ Speerpunt werkgroep: uitwerking geven aan Westeremder ommetje
- ❖ Een cultuurhistorische landschapswandeling rondom Westeremden
- ❖ Een struinroute van ruim 14 km over onverharde maaipaden van het Waterschap
- ❖ Ook in kleinere lusjes te bewandelen
- ❖ Beleving landschap, dorp en rijke historie

Aanpak

❖ Verkennende eerste wandeling 20 april 2016

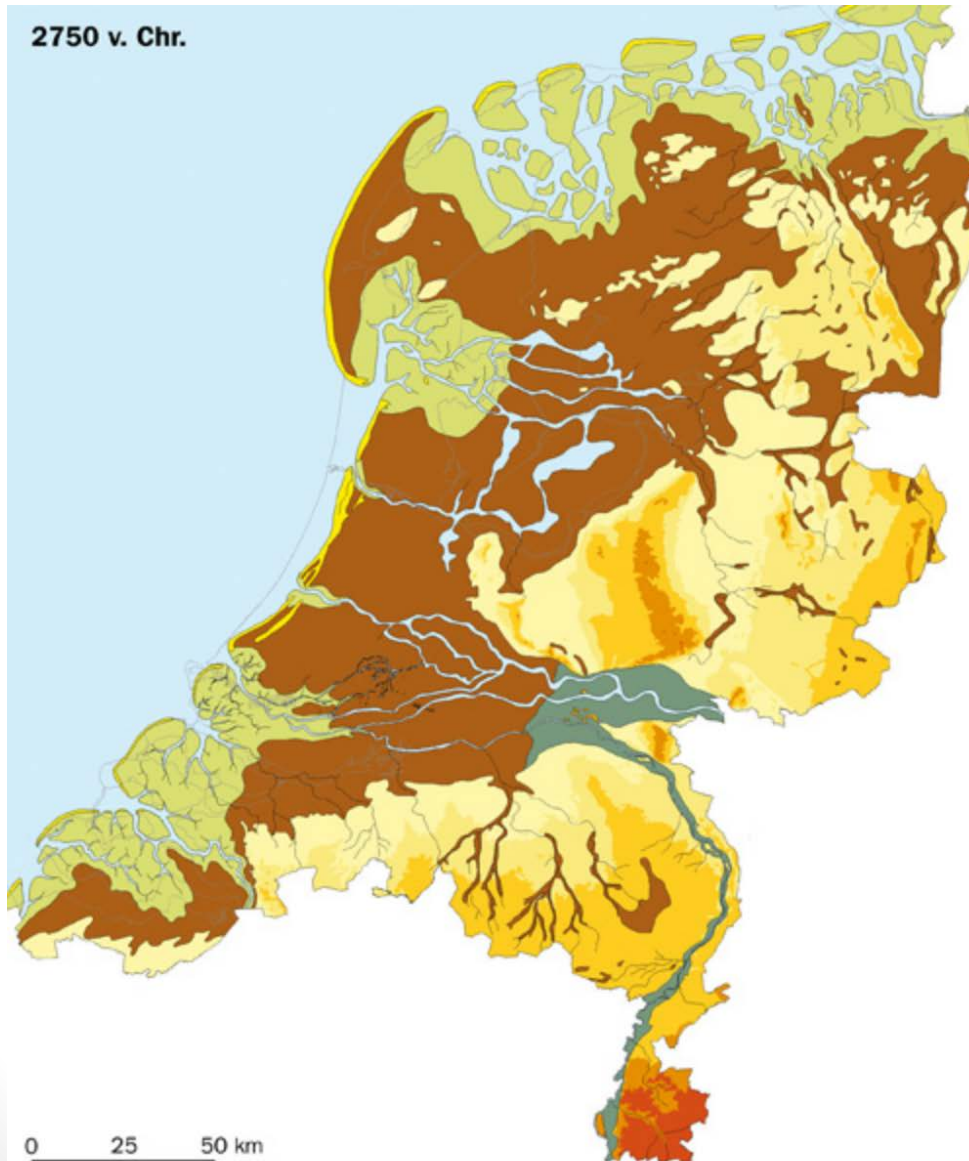

Aanpak

- ❖ Overleg met Waterschap Noorderzijlvest, eigenaren en gemeente Loppersum
- ❖ I.s.m. Landschapsbeheer ontwikkeling route, folder, informatieborden, bewegwijzering
- ❖ Dekking door subsidieverstrekkers, 2018
- ❖ *Proefloop* 10 mei 2018 met dorpsgenoten
- ❖ Proefloop 18 april 2019 met Landschapsbeheer
- ❖ Uitvoering september/ oktober 2019
- ❖ Opening 5 oktober 2019

Ontstaan van landschap en dorp

Ontstaan landschap van Noord-Nederland

Het landschap van Noord-Nederland is gevormd in de voorlaatste ijstijd, het saalien (200.000 – 130.000 jaar geleden). De noordelijke helft van Nederland was bedekt onder een ijskap. Door de gletsjertongen werden de pleistocene dalen (hunzedal) en ruggen (Schildwolde en Siddeburen) gevormd.

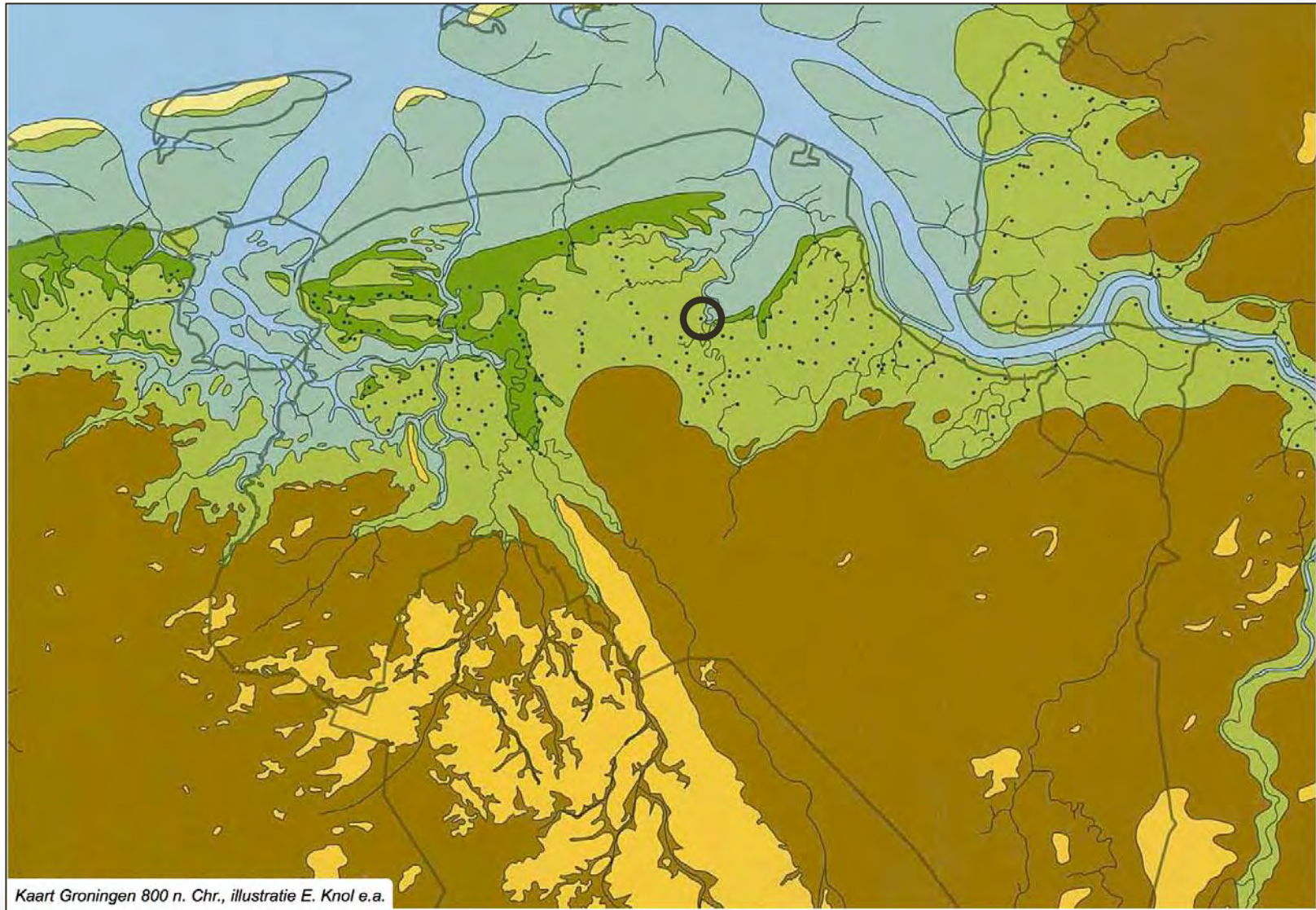
Na het saalien brak een warmere periode aan (het eemien), waarin de ijskappen smolten en de zeespiegel rees. De binnendringende zee liet een pakket mariene kleien en zand achter. Ook ontstond meer landinwaarts veengroei. In de laatste ijstijd, het weichselien (100.000 – 10.000 jaar geleden) werd het klimaat wel kouder, maar kwam er in Nederland geen ijskap. Door de afwisseling van bevrozing, opdooi en smeltwater, erodeerden de oudere afzettingen van klei en zand weg en ontstonden beek- en rivierdalen. Het rivierdal van de Fivel is een dergelijk dal en was ooit een zijtak van het Hunzedal. Ondiepe pleistocene geulen en meanderende systemen met vele vertakkingen tussen de dekzandruggen wisselden elkaar af.

Vanaf circa 6000 – 5000 v. Chr. ontstond er veengroei door het stijgen van de zeespiegel en een daarmee samenhangende verslechterde afwatering van rivieren en een stijging van het grondwaterpeil. Het veen groeide in dalen en depressies, zoals in het gebied van het Fivelsysteem. De Slochter Ae en Scharmer Ae gingen vanaf die tijd als veenstroompjes fungeren, die hun weg vonden richting zee. Bij Westeremden mondde het water in een honderd meter brede rivierbedding. Tussen 4000 – 3000 v. Chr. drong de zee maximaal door als gevolg van zeespiegelstijging. Na afname van de zeespiegelstijging (rond 3000 v. Chr.) begonnen de randzones van deze maritieme getijdebekkens te verlanden. In de loop van de tijd slibden de afwateringskreken in het kwelder gebied dicht, wat leidde tot vernatting en vervolgens veengroei.

Gedurende de geologische geschiedenis wisselden perioden van transgressie en regressie elkaar af (het verschuiven van de kustlijn landinwaarts en bekkenwaarts), waardoor uitgestrekte veenmoerassen ontstonden. De eerste bewoning vond plaats op vruchtbare kleigronden en zo ontstonden de eerste wierden op de hoger gelegen kwelderwallen.

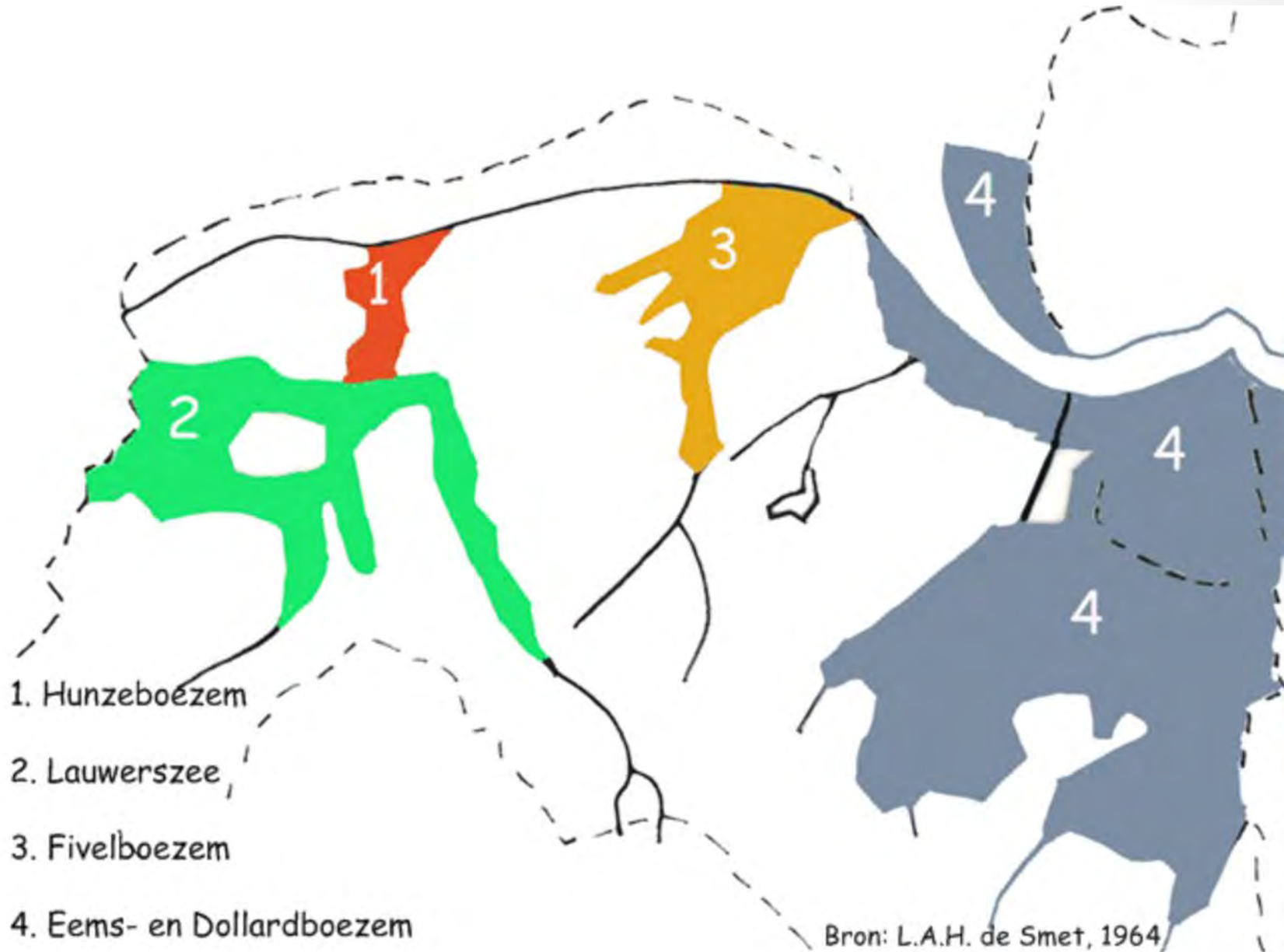
Ontstaan van landschap en dorp

Landschap van Noord-Nederland
800 n. Chr.

Ontstaan van landschap en dorp

Inbraken van de zee in de
Middeleeuwen in Noord Groningen

Ontstaan van landschap en dorp

Ontstaan van de Fivelboezem

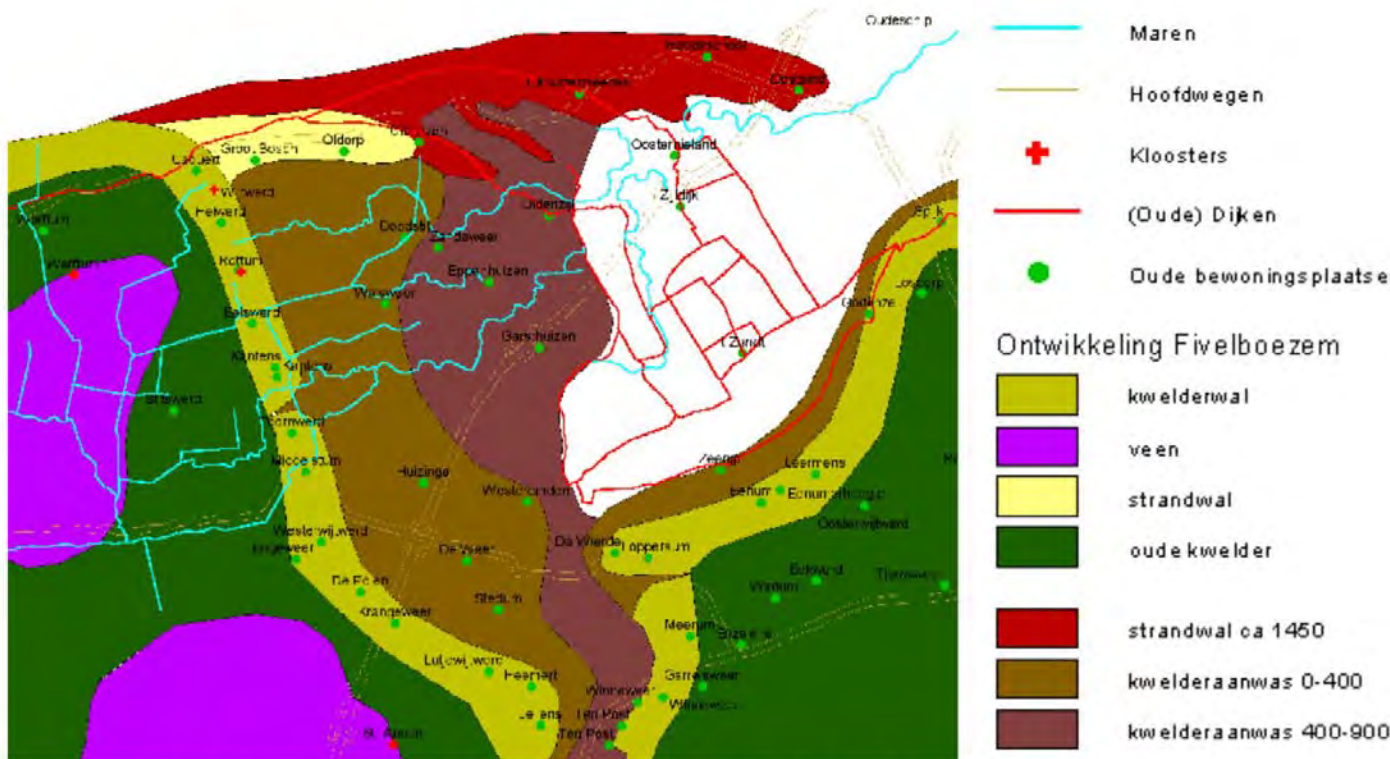
Bijgaande kaart laat de ontstaansgeschiedenis zien van het landschap in de Fivelboezem, waarbij rond de jaartelling het gebied intensief bewoond raakte.

Oorsprong is een deltavormige rivierdelta, die gevoed werd door riviertjes, die ontsprongen in het zuidergelegen hoogveen.

De Fivel ontsprong in de zuidelijk gelegen venen en werd gevoed door meerdere veenriviertjes: de Slochter Ae en Scharmer Ae. De Fivel kwam, meanderend door het kweldergebied op het traject Woltersum – Westeremden, uit in een brede trechtervormige kustvlakte. Hier voegden zich waterlopen van de aangrenzende kwelder bij de rivier.

De strandwallen aan de noordwestzijde vormden een "haakwal", dit was een hoog opgeslibde kwelderrand.

Vanaf 600 v. Chr. ontstond langs de westelijke oever ontstond een reeks van verhoogde woonplaatsen (Westerwijtwerd tot aan Usquert) op de hoger gelegen kwelderwal in noordwest-zuidoost richting. Ook ontstond intensieve bewoning op de oostoever.

Figuur 1: Ontstaansgeschiedenis van het landschap in de Fivelboezem.

Ontstaan van landschap en dorp

Ontstaan van het rivierdal de Fivel

Het rivierdal van de Fivel was ooit een zijtak van het Hunzedal.

Vanaf circa 6000 – 5000 v. Chr. ontstond er veengroei door het stijgen van de zeespiegel en een daarmee samenhangende verslechterde afwatering van rivieren en een stijging van het grondwaterpeil. Het veen groeide in dalen en depressies, zoals in het gebied van het Fivelsysteem. De Slochter Ae en Scharmer Ae (de Fivel) gingen vanaf die tijd als veenstroompjes fungeren, die hun weg vonden richting zee. Bij Westeremden mondde het water in een honderd meter brede rivierbedding.

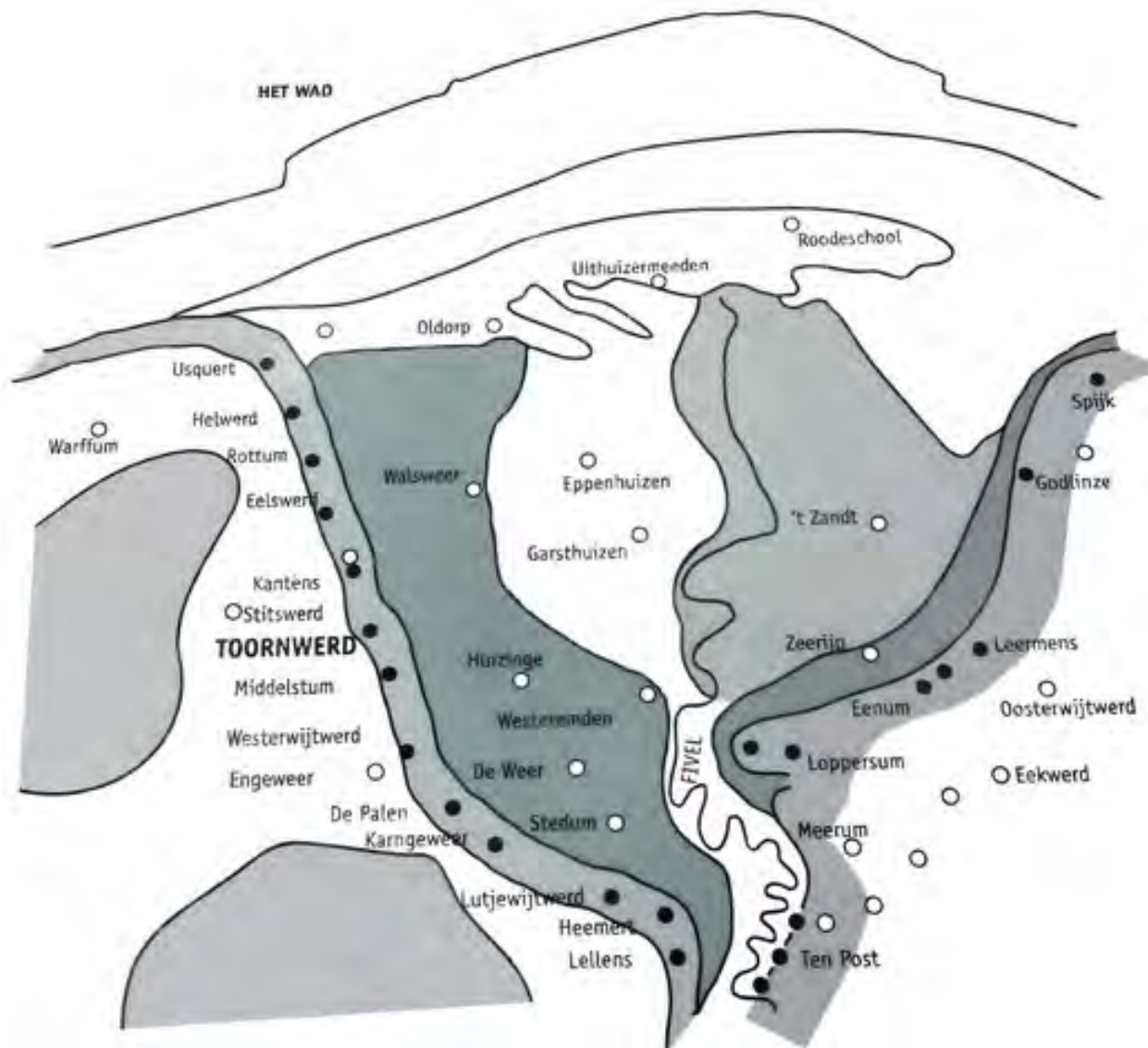
Tussen 4000 – 3000 v. Chr. drong de zee maximaal door als gevolg van zeespiegelstijging.

Rond 3000 v. Chr. Na afname van de zeespiegelstijging begonnen de randzones van deze maritieme getijdebekkens te verlanden. In de loop van de tijd slibden de afwateringskreken in het kweldergebied dicht, wat leidde tot vernatting en vervolgens veengroei.

5 oktober 2019

Ontstaan van landschap en dorp

Ontwikkeling van bewoning rond de Fivel

De oudste wierden lagen op de hoge kwelderwal langs de monding van de Fivel (van Lellens tot aan Usquert), daarachter was het moerassig.

De aanwas van de kwelder tot in de vroege Middeleeuwen strekte zich aan de westzijde uit tot Oldorp, Doodstil, Walsweer en Westeremden.

De aanwas aan de oostzijde, tot Zeerijp was veel geringer.

De loop van de Fivel verplaatste zich naar het oosten en de monding werd in 1444 grotendeels door een dijk afgesloten.

Ontstaan van landschap en dorp

Dichtslibben/ verzanding van de Fivel

De trechtervormige vlakte onder de "haakwal" was al eeuwen aan het dichtslibben. Het proces van dichtslibben versnelde nadat vanaf ten minste de 10^e eeuw het veengebied ten zuiden van de kwelders op grote schaal werden gekoloniseerd. Het veen was vruchtbare grond als het ontwaterd werd. Veen bestond uit een enorm dik pakket niet-verrotte plantenresten. Ontwatering van veen betekende echter dat zuurstof bij de plantenresten kon komen, waarmee het verrottingsproces op gang kon komen.

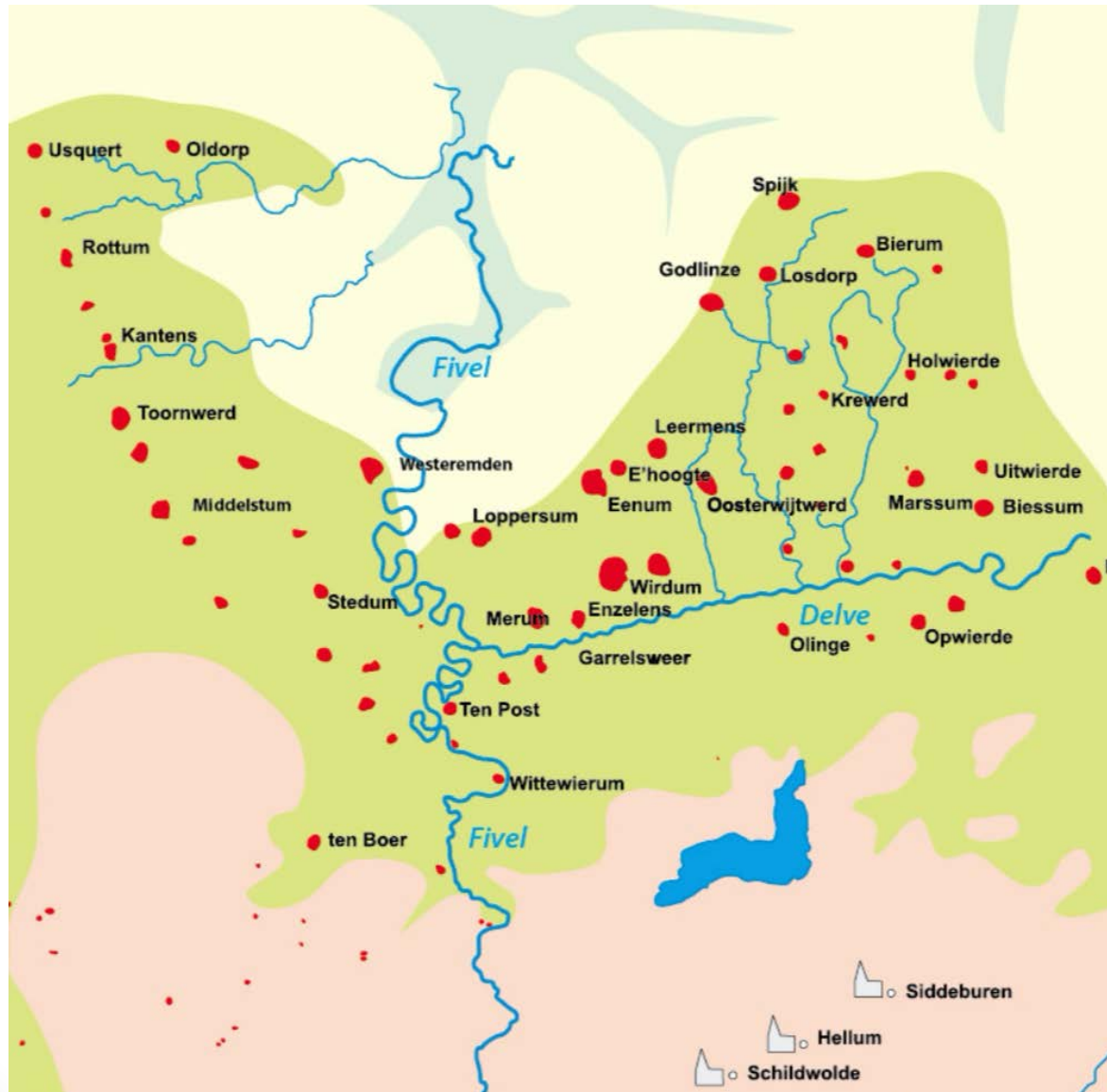
In de 12 eeuw raakte de Fivel geheel verstopt (kroniek van Emo en Menko van Wittewierum). Hierdoor bleef water hangen in het land dat laag was geworden. Omdat de Fivelmonding verstopt raakte, is de Delf (Dellekanaal) waarschijnlijk al voor het jaar 1000 aangelegd, om te zorgen voor een betere afwatering richting Winsum en later richting de Eems (Delfzijl). Door het ontgraven van afwateringskanalen (Winsumerdiep en Damsterdiep) was de ontwatering van het lage land mogelijk.

Het doel was om het water uit de hogere gelegen veengebieden sneller oostwaarts naar zee te voeren. Hierdoor verzandde de benedenloop nog meer en slibde de Fivelboezem langzaam dicht, waardoor de monding van de Fivel steeds verder naar het noordoosten opschoot.

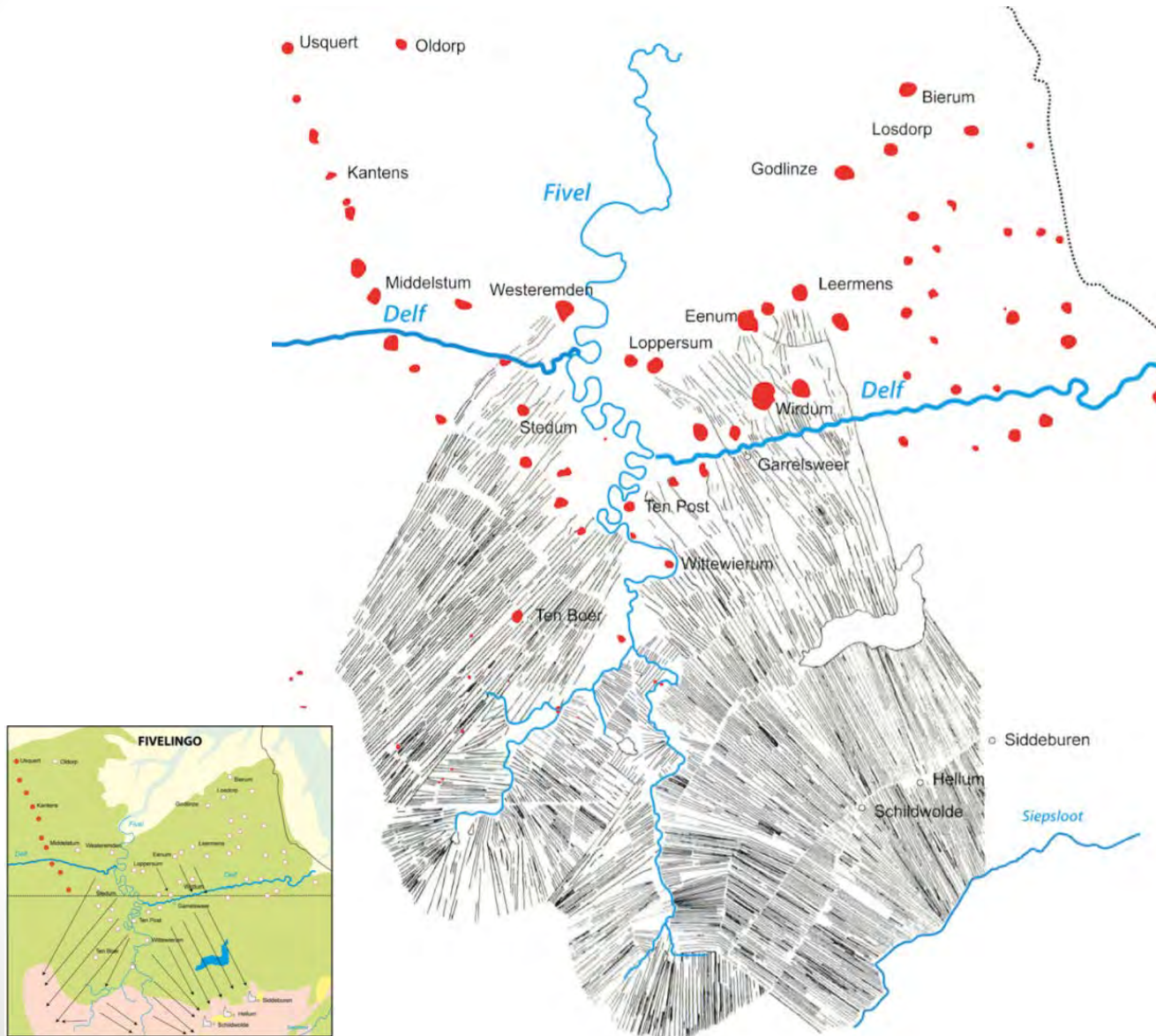
De haven van Westerlanden raakte hierdoor in onbruik en werd in 1219 gedempt.

Ontstaan van landschap en dorp

Dichtslibben/ verzanding van de Fivel

Ontstaan van landschap en dorp

Occupatie van veengronden vanaf de kwelders

De kolonisatie is op oude kaarten goed te herkennen aan de strokenverkaveling en op moderne hoogtekarten aan de lage ligging van het voormalige veengebied.

Allereerst vond ontginning van het veen plaats vanuit het aangrenzende bewoonde kweldergebied. Vanuit de natuurlijke waterlopen op de kwelders werden afwateringssloten gegraven om het veengebied te ontwateren.

Een alternatieve ontginningswijze: men trok langs de bovenloop van de Fivel en haar zijtakken het veen in. Zowel vanuit het kwelderland als de veenriviertjes werden op systematische wijze sloten gegraven om het veengebied te ontwateren. Dit leidde tot een dicht patroon van parallelle sloten die op (verouderde) topografische kaarten nauwkeurig is weergegeven (=opstreckende verkaveling rondom de bovenloop van de Fivel). Aanvankelijk zullen de pioniersdorpen dicht langs de Fivel hebben gelegen, maar door het gebruik als akkerland verteerde het ontwaterde en verploegde veen. Het maaiveld daalde en de gronden begonnen te vernatten. Door wateroverlast gedwongen verplaatste de bewoning zich in zuidelijke richting waarbij nieuwe veengronden aan snee kwamen. Complete dorpen schoven op deze wijze het ontgonnen veen in met medeneming van de dorpskerken; alleen het kerkhof bleef op de oude locatie achter. Deze verplaatsingen hebben zich enkele keren herhaald totdat de bewoners (letterlijk) vaste zandgrond en keileem onder de voeten kregen.

Ontstaan van landschap en dorp

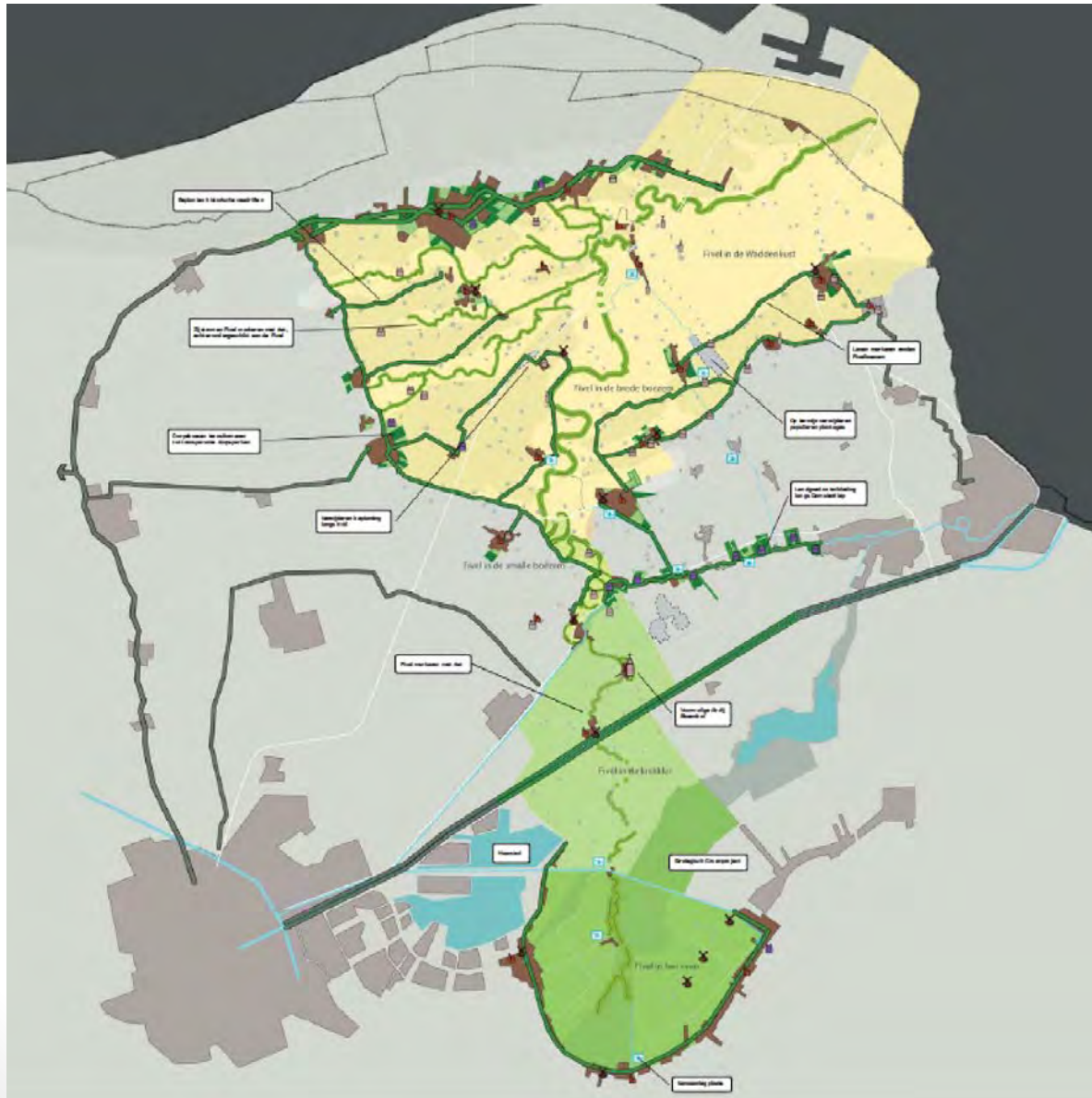
Projectie van de voormalige loop
van de Fivel over de huidige
topografische kaart

Ontstaan van landschap en dorp

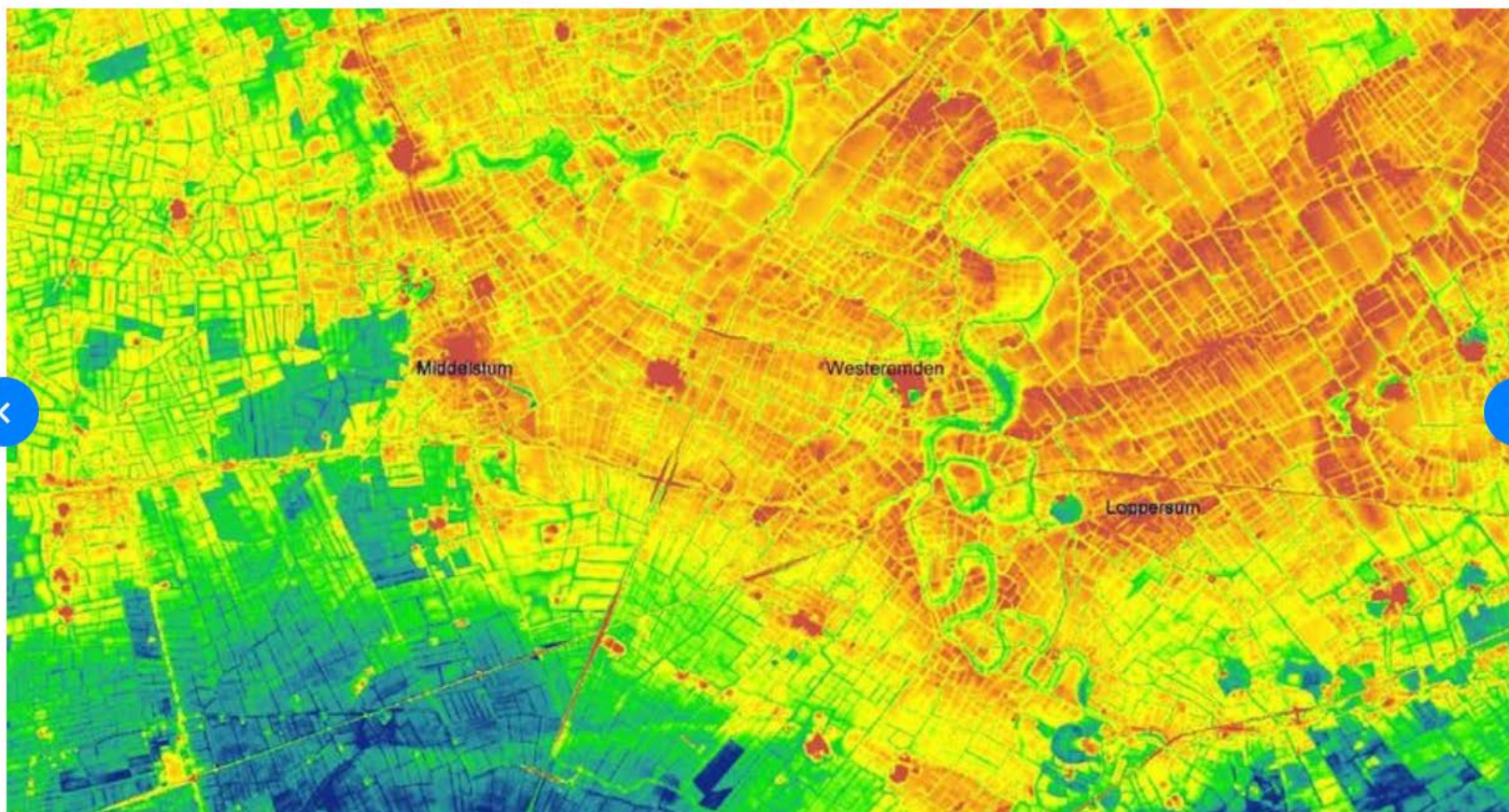
Gebiedsuitwerking Fivel van het
Landschapsplan Noord-Groningen
van Provincie Groningen (2005)

1. De Fivelboezem versterken als een herkenbare landschappelijke eenheid
2. De Fivel als herkenbaar landschappelijk element
3. Beleefbaar maken Fivel d.m.v. realiseren van een recreatief voetpad langs de Fivel en deze te verbinden met dorpen en historische terreinen

Ontstaan van landschap en dorp

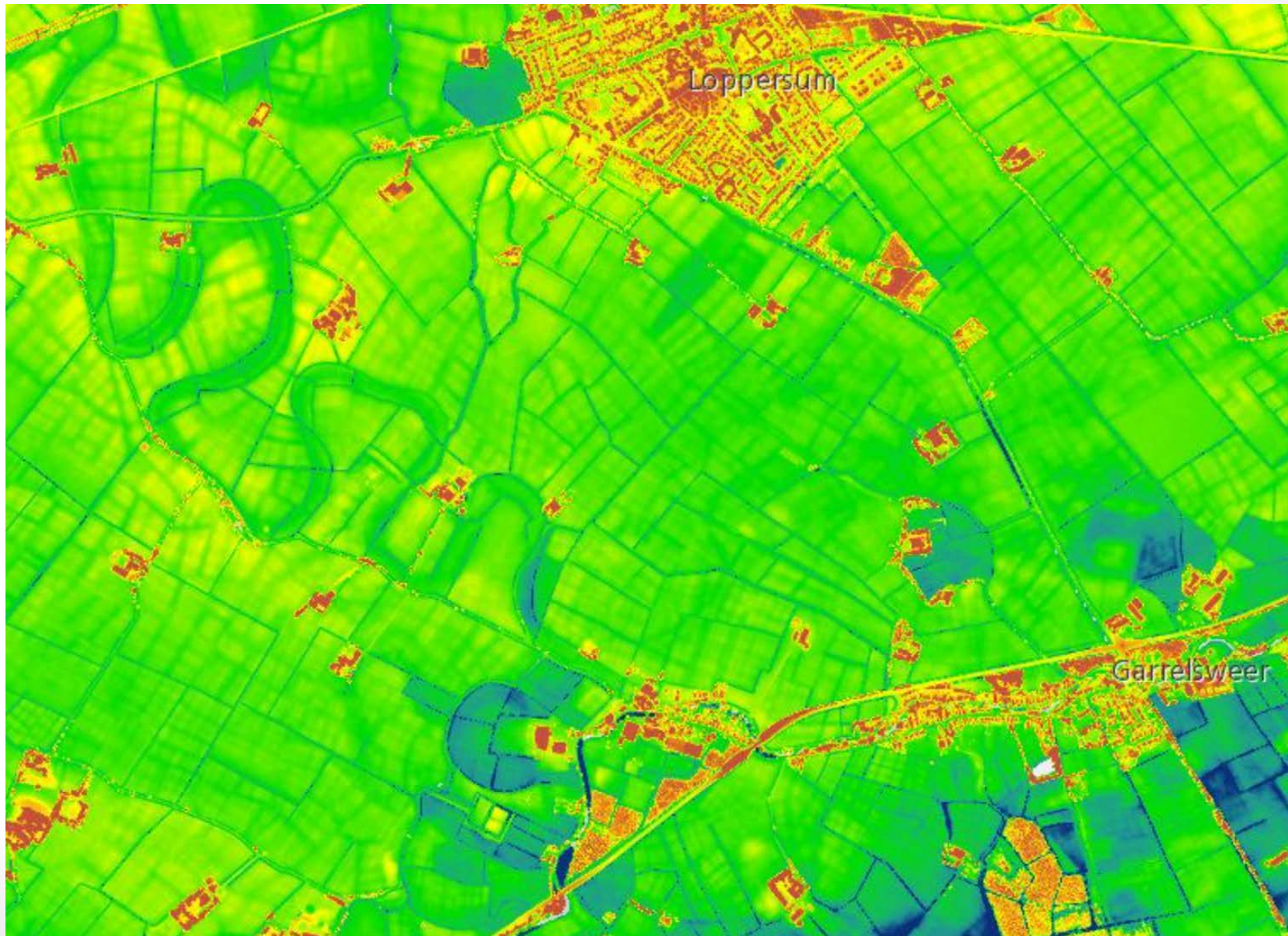
Actueel Hoogtebestand Nederland
kaart

18 Op de hoogtekaart is nog duidelijk te zien waar de Fivel vroeger heeft gestroomd. Ten oosten van Westeremden sneed de rivier zich al kronkelend door het landschap. Hoog naar laag: bruin-oranje-geel-groen-blauw. Kaart A. Nieuwhof, op basis van Actueel Hoogtebestand Nederland.

Ontstaan van landschap en dorp

Actueel Hoogtebestand Nederland
kaart

5 oktober 2019

(20)

Ontstaan van landschap en dorp

Luchtfoto

Fivelingo, Groningen, Nederland, 9 aug 2015..Fivelingo is een oud zeekeleigebied genoemd naar de verdwenen veenrivier de Fivel, het gebied ligt globaal tussen de Eemshavenweg (noord west), de Waddenzee (oost noordoost) en aan de zuidkant de voormalige veengebieden van Duurswold en de Centrale Woldstreek, het gebied wordt regelmatig getroffen door aardbevingen veroorzaakt door gaswinning. Onder in beeld zien we de sporen van de Fivelloop in het landschap. Daarboven het plaatsje Loppersum..foto: Marco van Middelkoop/Aerophoto-Schiphol

Ontstaan van landschap en dorp

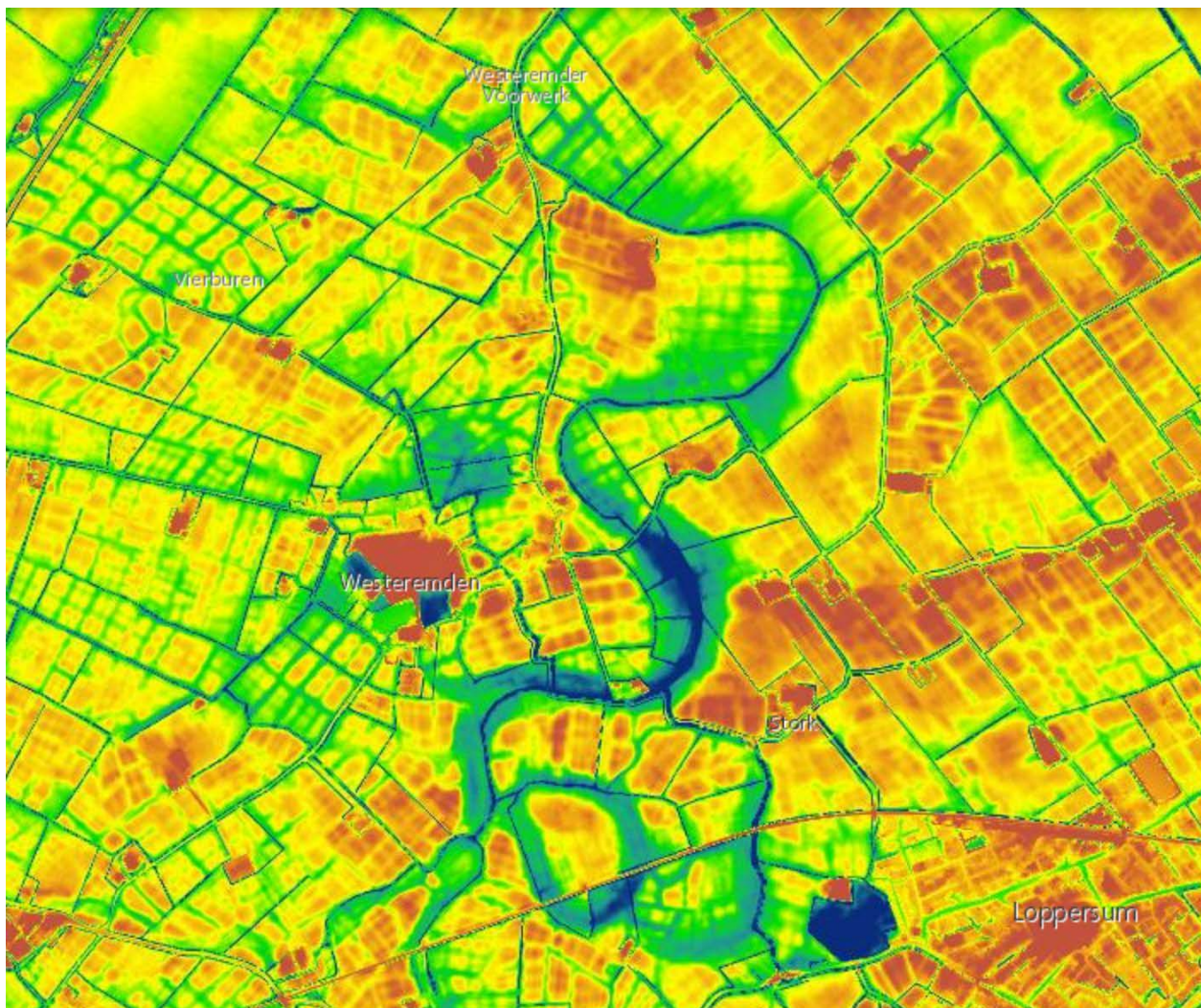
Luchtfoto

Fivelloop, Fivelingo, Groningen, Nederland, 9 aug 2015..Sporen van de Fivelloop in het landschap ten zuidwesten van Loppersum. Rechts in beeld de Fivelplas, een landschapsherstel- en waterbergingsproject waarmee ca. 350 meter waterloop van de Fivel weer zichtbaar gemaakt is. Fivelingo is een oud zeekleigebied genoemd naar de verdwenen veenrivier de Fivel, het gebied ligt globaal tussen de Eemshavenweg (noord west), de Waddenzee (oost noordoost) en aan de zuidkant de voormalige veengebieden van Duurswold en de Centrale Woldstreek..foto: Marco van Middelkoop/Aerophoto-Schiphol

Ontstaan van landschap en dorp

Actueel Hoogtebestand Nederland
kaart

De AHN-kaart laat de hoogteverschillen zien in de omgeving van Westereinden.

De meanders van de Fivel vormen hierbij een opvallend element, ook de wierde van Westereinden is duidelijk herkenbaar.

De meanders van de Fivel zijn, ook als laagten, nog duidelijk aanwezig. Tegenwoordig stromen de Tochtsloot, Westereindermeer en Zeemsloot door de voormalige Fivelbedding

Het licht glooiende land tussen Stedum en Loppersum herinnert ons aan de voormalige Fivelbedding. Op een gunstige plek aan de monding van de rivier de Fivel in de zeeboezem, ontstond Westereinden met een bloeiende handel over water. Overleveringen spreken zelfs over een zeehaven, waardoor schepen tot in de 11e eeuw hier konden aanleggen.

Het Westereindermaar is een oude waddenpriel, maar ook grotendeels een stuk Fivelbedding.

Ontstaan van landschap en dorp

Actueel Hoogtebestand Nederland kaart

De Zeemsloot volgt de oorspronkelijke loop van de Fivel. In de jaren negentig is hij dieper uitgegraven in het kader van de ruilverkavelingen.

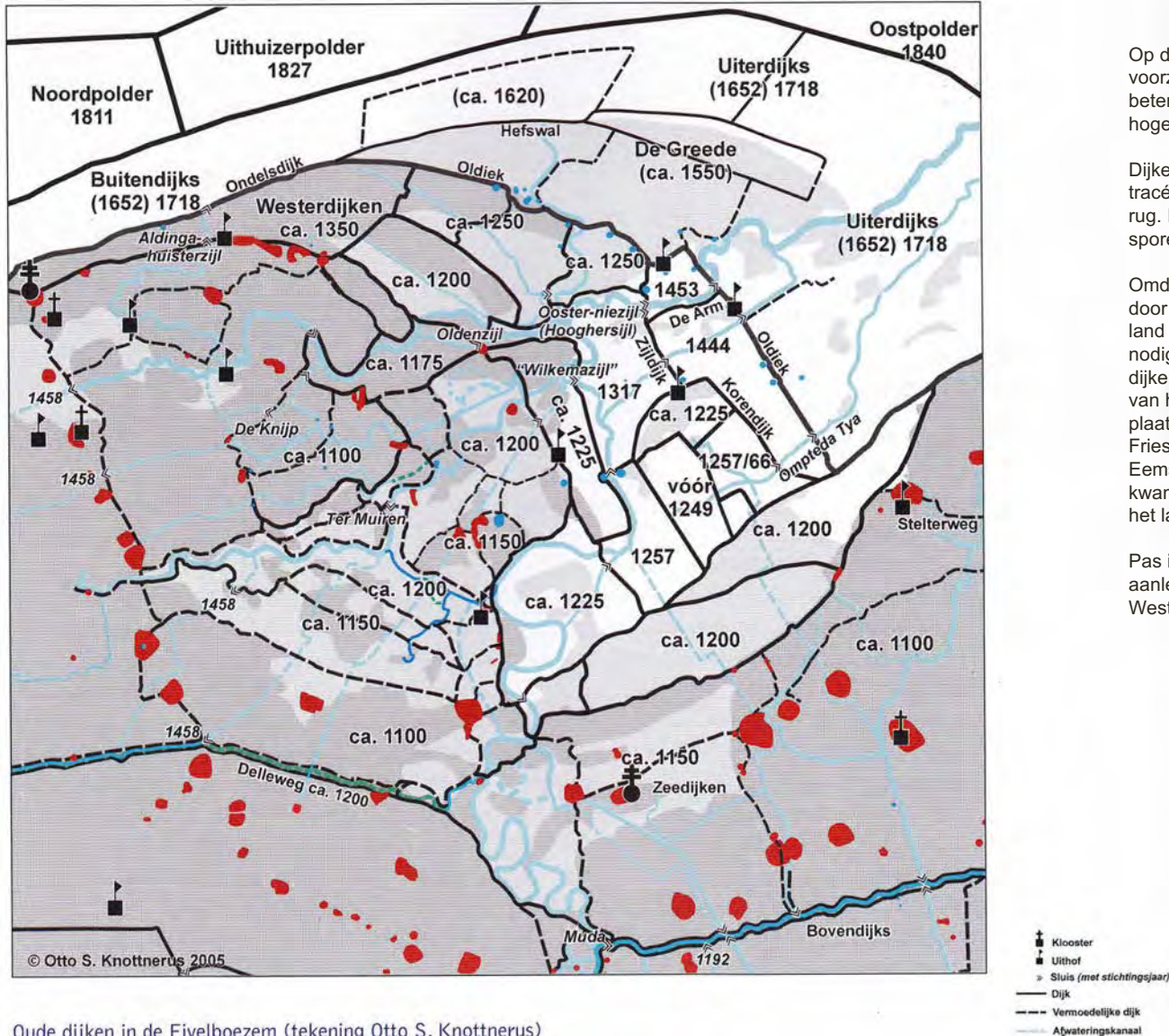
Ter hoogte van de Zeerijperweg was de Fivel afgedamd, waarna hij in 1317 bij Zijldijk definitief werd afgesloten met een sluis.

Vanaf de 12e eeuw werd het kweldergebied stapsgewijs ingepolderd en kwam er steeds meer land bij. De zeer vruchtbare grond werd een bron van welvaart en rijkdom. De kerktorens uit de 13e en 14e eeuw getuigen daarvan.

De Zeemsloot volgend, komen we uit bij de Fiveldijk, die het tracé volgt van een Middeleeuwse dijk, die van Westereinden doorliep tot Uithuizen. Bij het uitgraven van de Zeemsloot is helaas een stuk van die dijk, dat naast de weg nog te zien was, verdwenen.

Ontstaan van landschap en dorp

Oude dijken in de Fivelboezem

Oude dijken in de Fivelboezem (tekening Otto S. Knottnerus)

Op den duur werden de oevers voorzien van dijken, zodat het land beter beschermd werd tegen het hoge water.

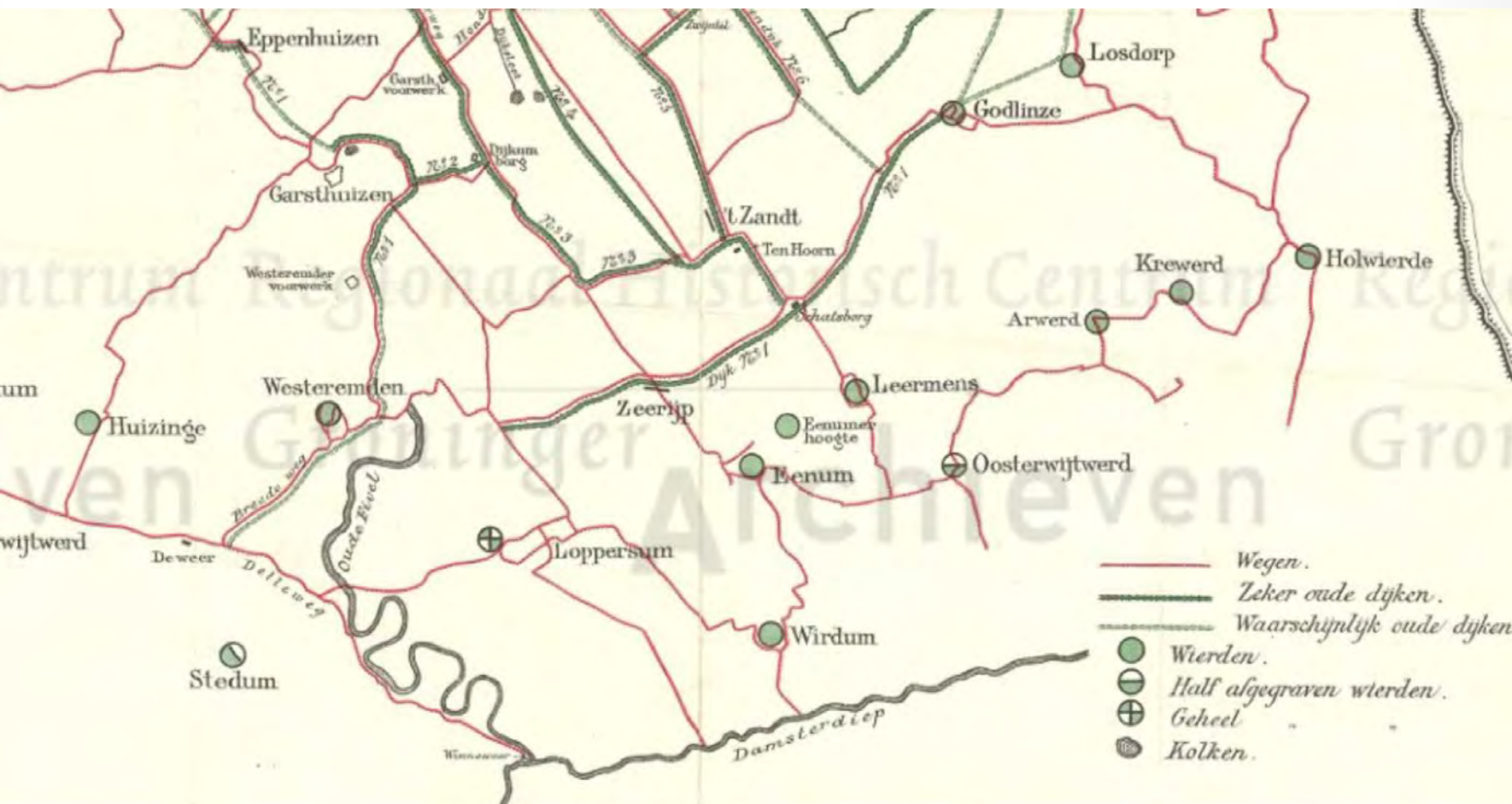
Dijken en wegen volgden vaak het tracé van de hoger gelegen kwelder rug. De eerste dijken hebben weinig sporen achtergelaten.

Omdat de zee bij hoge stormvloed door de afgegraven waterlopen het land kon binnendringen, werd het nodig om ook langs deze waterlopen dijken aan te leggen. De afwatering van het achterliggende land vond plaats via afwateringssluizen, in het Fries zijlen genaamd. Langs de Eems en langs de Fivel- boezem kwamen dijken. Deze beschermden het land bij hoge stormvloed.

Pas in de 13^e eeuw volgde de aanleg van een doorgaande dijk van Westeremden naar Oldenzijl.

Ontstaan van landschap en dorp

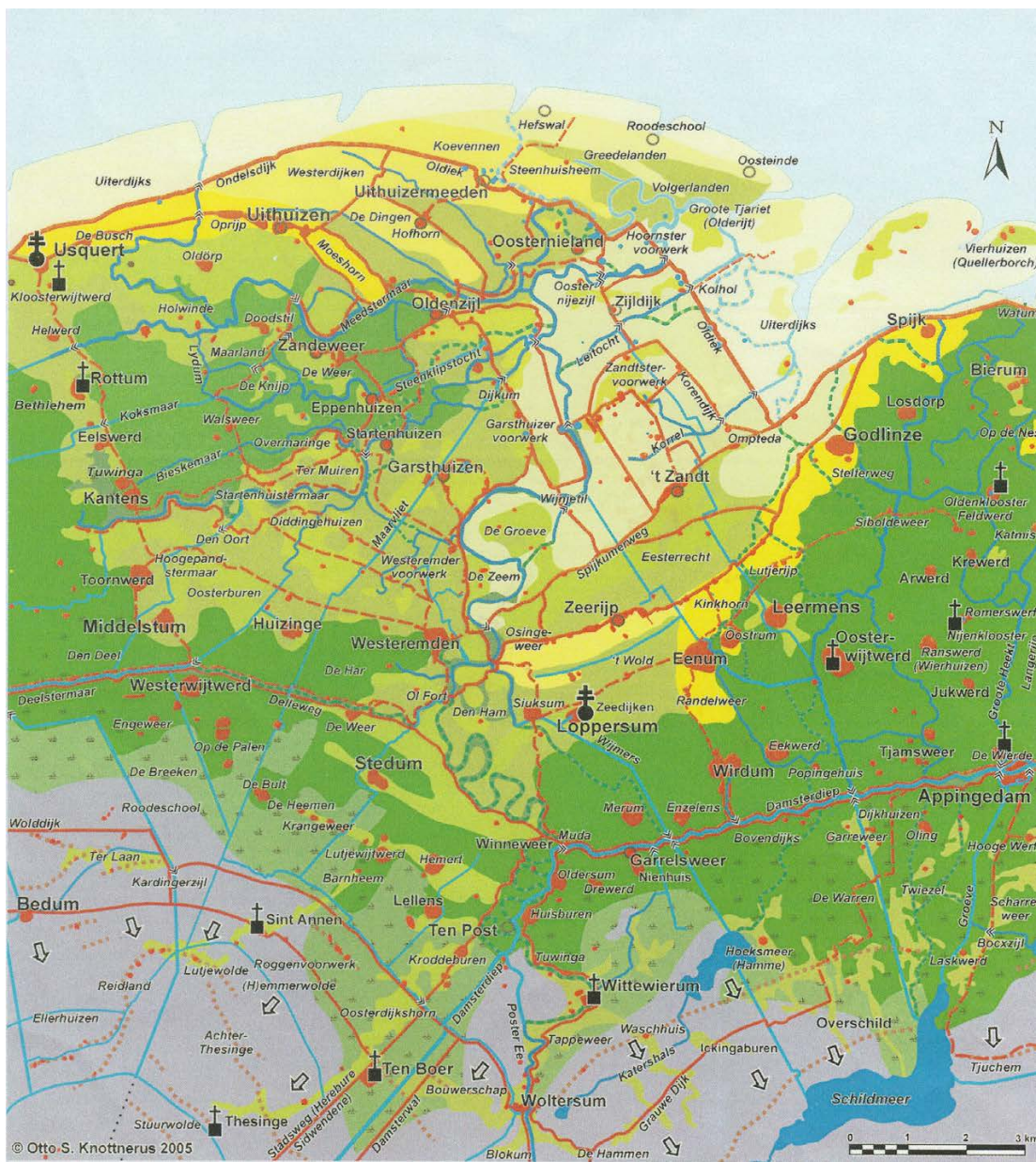
Oude dijken in de Fivelboezem

Ontstaan van landschap en dorp

Projectie huidig landschap in de Fivelboezem

Dorpen, plekken en diverse landschapsstructurelementen (kwelderwallen, dijken, prielen, maren en gegraven watergangen) zijn duidelijk herkenbaar in het voormalig landschap van de Fivelboezem. Dit maakt dat het ontstaan van het huidige landschap en haar bewoningsgeschiedenis nog zo duidelijk herkenbaar en afleesbaar zijn op dit kaartje.

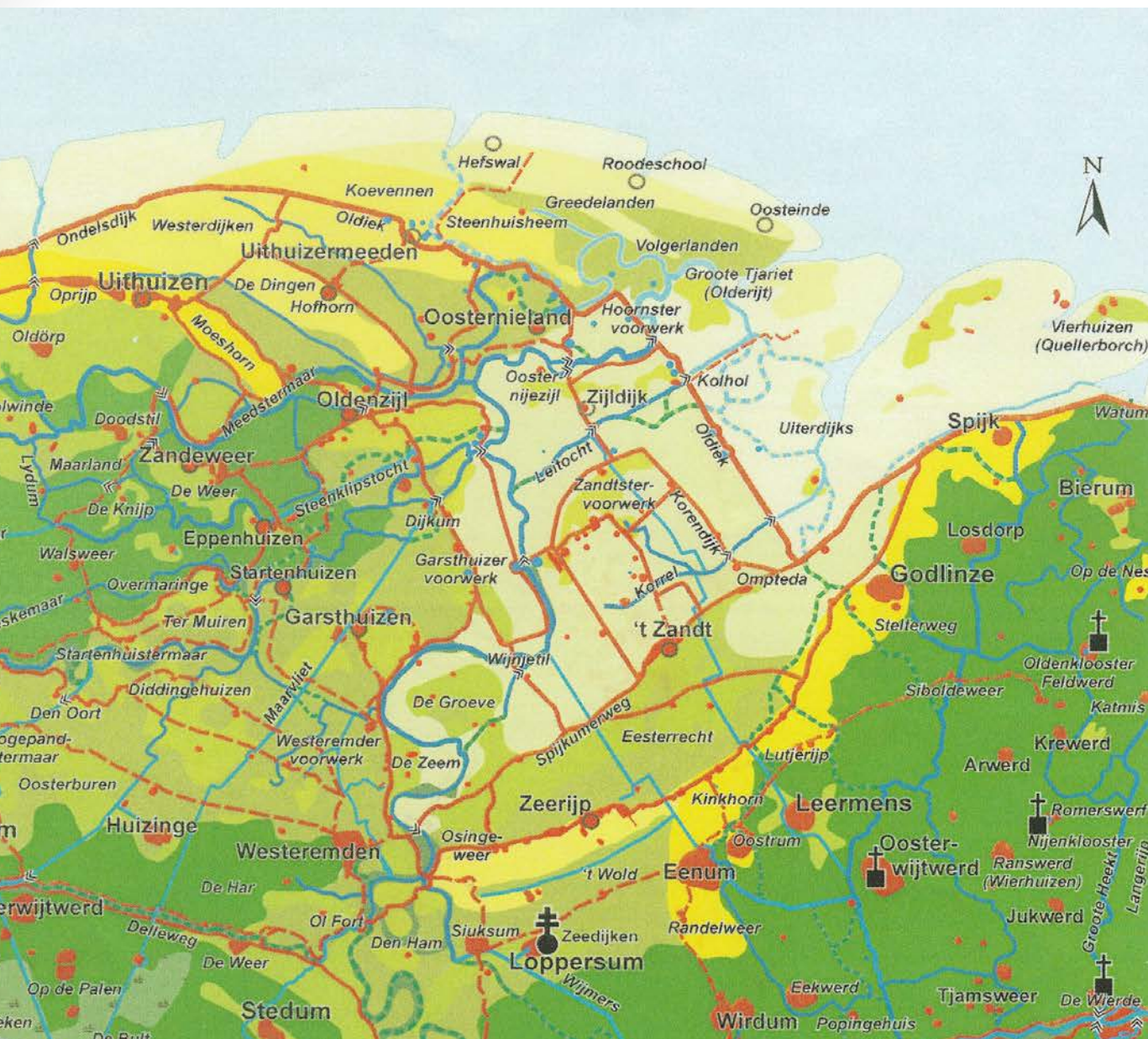
Ontstaan van landschap en dorp

Projectie huidig landschap in de Fivelboezem, Westeremden

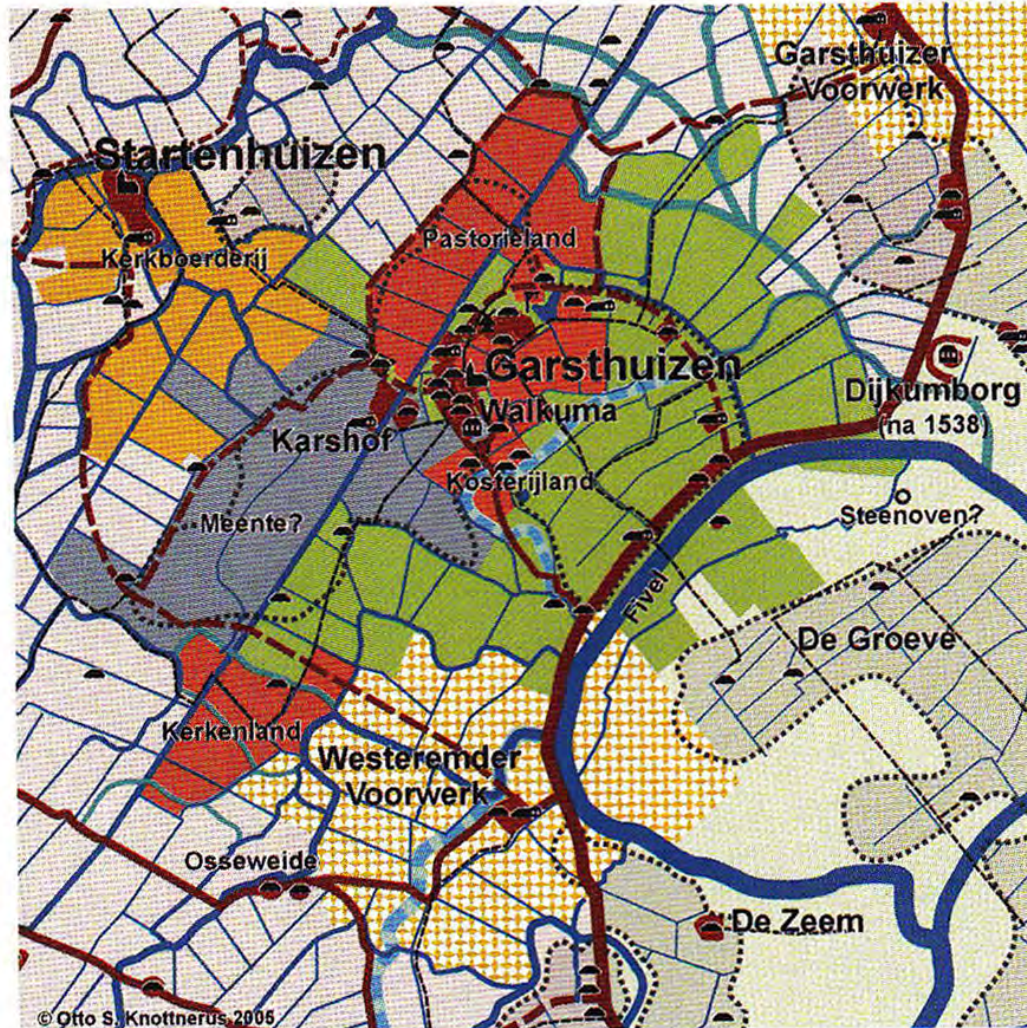
Op dit kaartje zijn te herkennen:

1. Westeremden
2. Maarvliet
3. De Har
4. Ol Fort
5. De Zeemsloot
6. Westeremder Voorwerk

Het Westeremder Ommetje voert o.a. langs deze plekken over onverharde maaipaden door de vroegere zeeboezem, waar ooit de Fivel uitmondde. Zo beleven we met het ommetje al wandelend, hoe dit landschap ooit een ruig zee- en waddengebiet is geweest.

Ontstaan van landschap en dorp

— Dijk
- - - Mogelijke dijkrestanten
■ Hoogte of verhoogd erf

— Kerkenpad
○ Kwelderwal

De monniken van klooster Bloemhof

Door hun uitgestrekt grondbezit speelde de monniken van het klooster Bloemhof uit Wittewierum een belangrijke rol bij de ontginning en bedijking van het land. De landerijen werden ontgonnen vanuit de voorwerken (kloosterboerderijen). Twee boerderijen van het Westeremder Voorwerk werden in 1208 in gebruik genomen.

“Voorwerk” is een historische naam voor een uithof, een boerderij op een vooruitgeschoven post, die bij een klooster hoorde en van waaruit de monniken werkten aan de aanleg van dijken en inpoldering van de Fivelboezem. Westeremder Voorwerk was in opdracht van Emo van klooster Bloemhof in Wittewierum opgericht. Op deze plaats staat nu de villaboerderij Nieuw Voorwerk, een rijksmonument ontworpen in 1937 door Jan Benninga en Tamme van Hoorn onder architectuur in Interbellum-stijl.

5 oktober 2019

Ontstaan van landschap en dorp

OI Fort

Op het kruispunt van de Fivel met de Delf bevond zich een strategisch gelegen versterking het OI Fort op een Middeleeuwse huiswierde.

Er is vrijwel niets meer over van de verhoging in het land, die hier vroeger nog wel opviel.

Toch is deze plek van zeer hoge archeologische waarde.

Foto's uit 1937

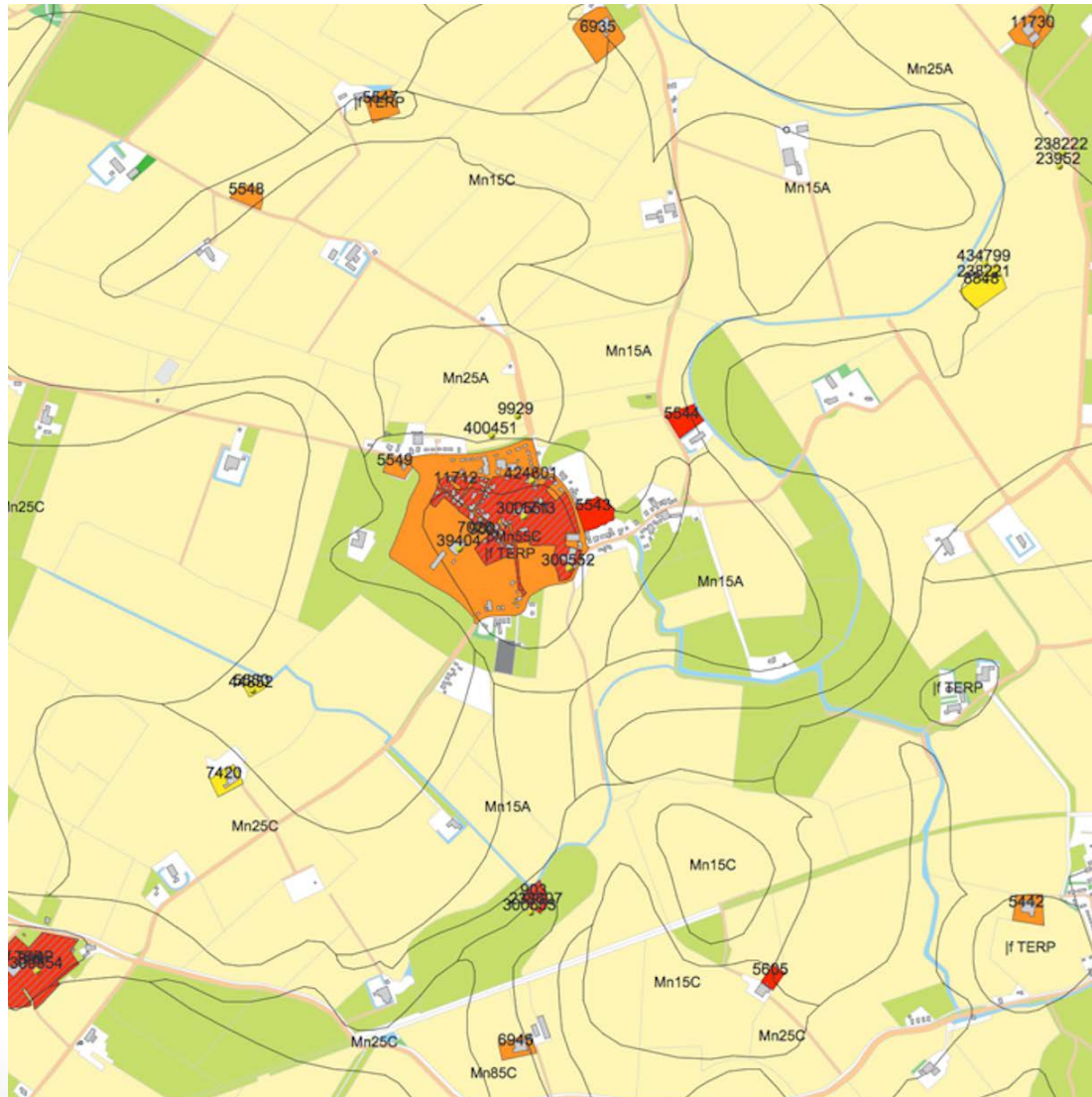
5 oktober 2019

Ontstaan van landschap en dorp

Archeologische Monumenten kaart
(AMK) en Indicatieve Kaart
Archeologische waarden (IKAW)

Voor Westeremden geldt een hoge archeologische verwachting.

De geregistreerde archeologische monumenten betreffen de middeleeuwse dorpswierde, een terrein met 3 huiswieren, een huiswierde, 8 middeleeuwse huiswieren en een middeleeuwse huiswierde met de resten van de borg Ol fort.

Legenda

- VONDSMELDINGEN
 WAARNEMINGEN
 HUIZEN
 BODEM ((c)A/terra)
MONUMENTEN
 archeologische waarde
 hoge archeologische waarde
 zeer hoge archeologische waarde
 zeer hoge arch waarde, beschermd

TOP10 ((c)TDN)

	bebouwd gebied
	doorgaande wegen
	bos
	bouwland
	weiland
	boomgaard/kwekerij
	heide
	zand
	begraafplaats
	water
	overig bodemgebruik

Ontstaan van landschap en dorp

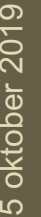
Fysisch geografische kaart

De fysisch geografische kaart laat de wierden, de dijken, wegen zien in hun oorspronkelijke landschappelijke context en laat de wierde van Westereinden zien.

Ook is te zien de zeeboezemvlatte met langs de randen de kwelderwallen en de landschappelijke overgang via de kwelderflank (code Mv8) naar de kwelder- en oeverwalachtige vlakke.

Historische kaart van 1681

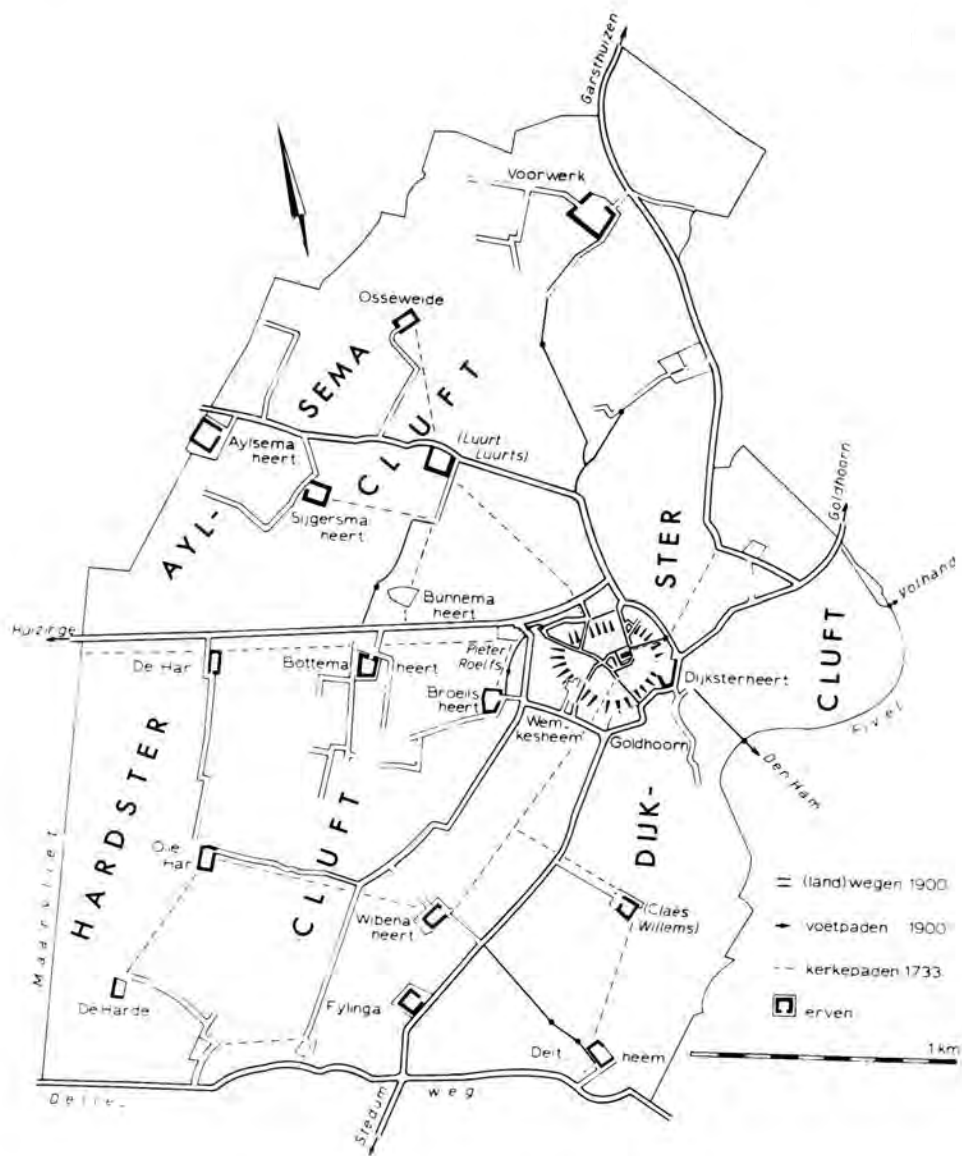

Ontstaan van landschap en dorp

Wegen, paden en kerkpaden rondom Westeremden

Bijgaande kaart is een reconstructie van wegen, paden en kerkpaden rondom Westeremden, gemaakt door de kring vrienden van het Rijksarchief Groningen in 1975.

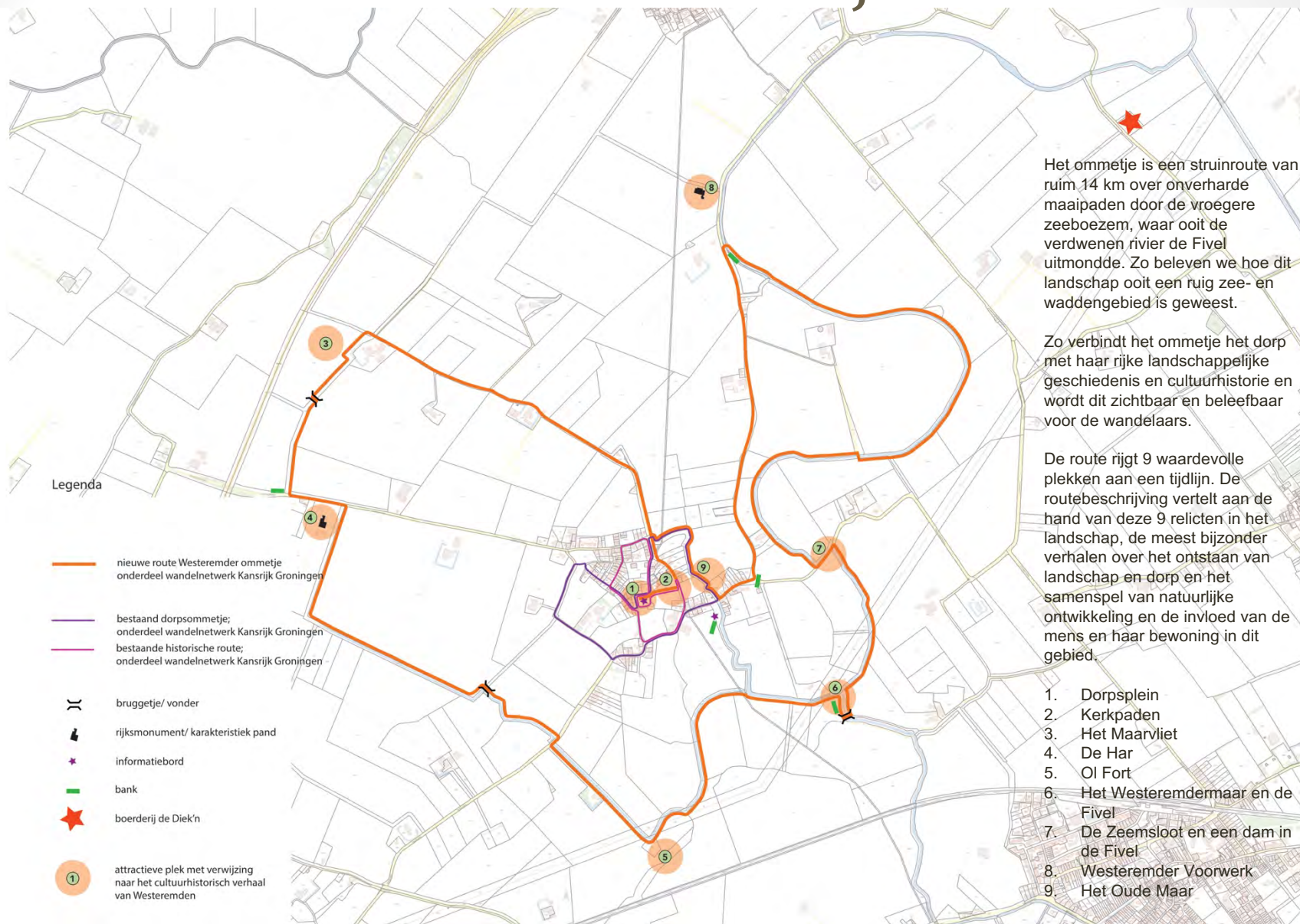
De landerijen rond het dorp werden door de eeuwen heen doorkruist met onverharde kerkpaden, die spontaan ontstonden doordat boeren vanaf hun boerderijen ter kerke gingen. De kerkvoogdij zag erop toe dat de kerkpaden en vonders over sloten begaanbaar bleven.

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

- ❖ Een struinroute van ruim 14 km over onverharde maaipaden van het Waterschap
- ❖ Ook in kleinere lusjes te bewandelen
- ❖ Route door de voormalige Fivelboezem
- ❖ Beleving landschap, dorp en rijke historie
- ❖ Route voert langs 9 waardevolle plekken: 9 verhalen over het ontstaan van landschap en dorp en het samenspel van natuurlijke ontwikkeling en de invloed van de mens en haar bewoning in dit gebied

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

1. Dorpsplein

5 oktober 2019

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

1. Dorpsplein

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

2. Kerkpaden

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

3. Het Maarvliet

5 oktober 2019

[40]

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

4. De Har

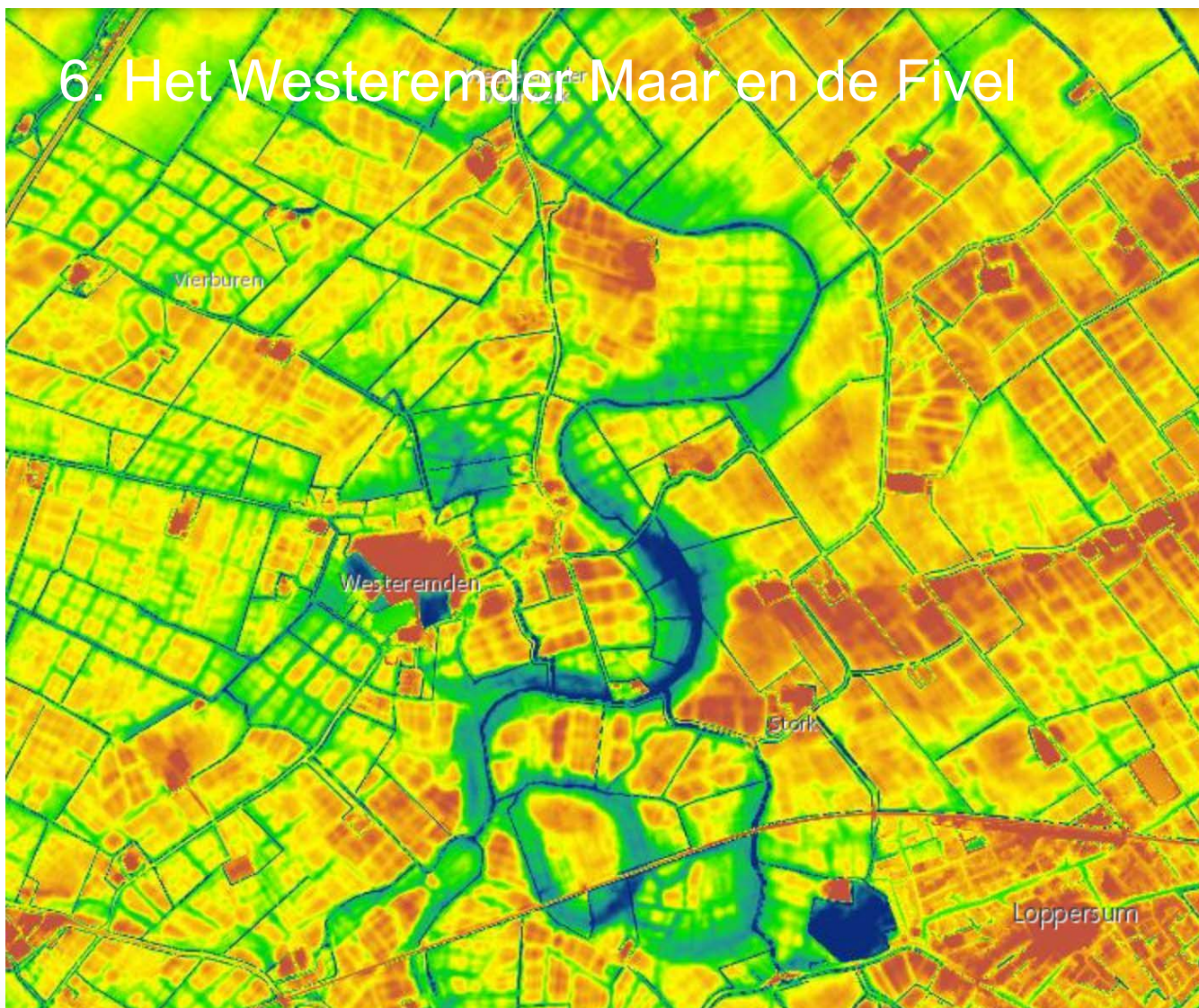
Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

5. Ol Fort

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

6. Het Westeremder Maar en de Fivel

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

6. Het Westeremder Maar en de Fivel

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

7. De Zeemsloot en een dam in de Fivel

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

8. Westeremder Voorwerk

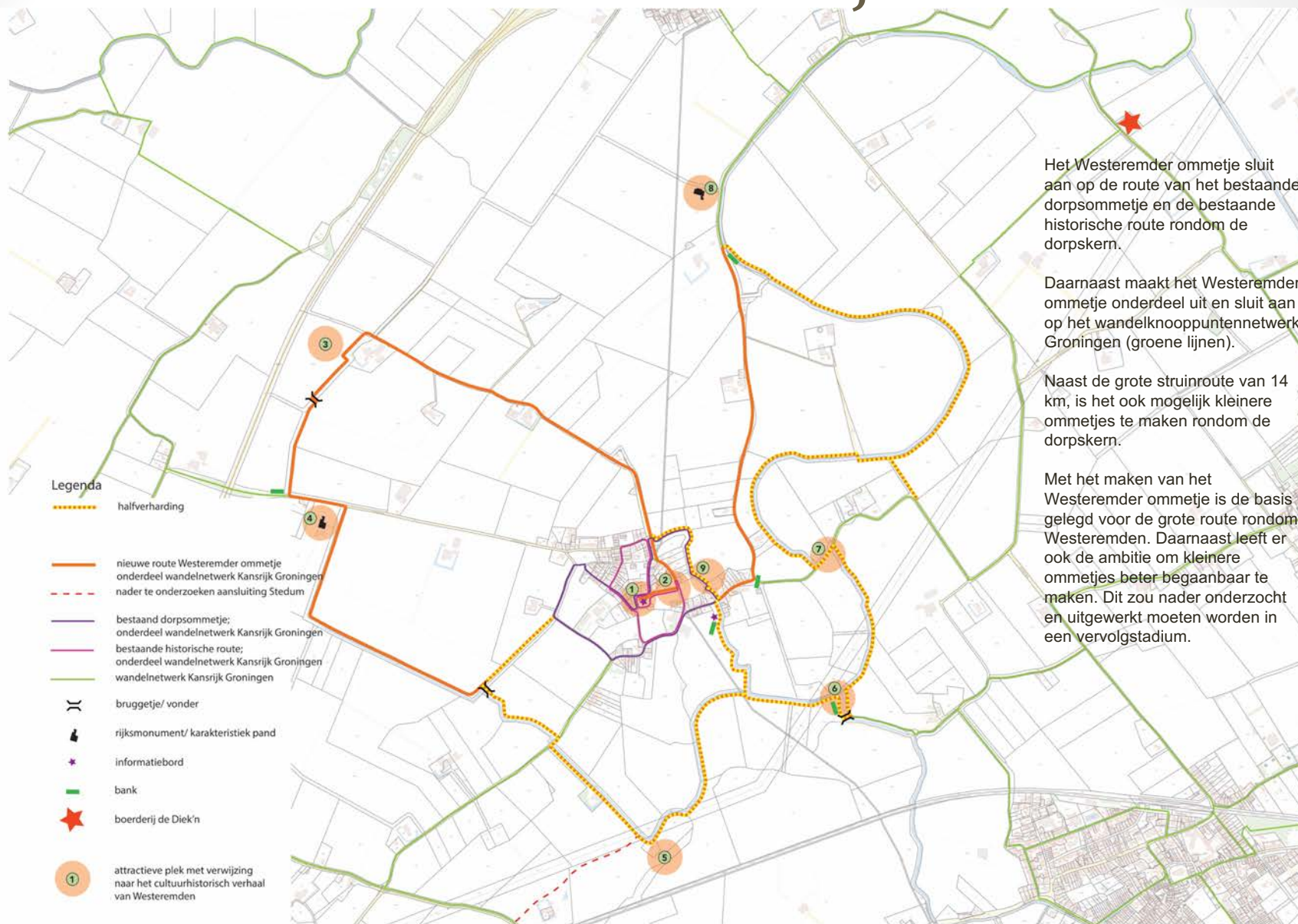

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

9. Het Oude Maar

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

- ❖ Honden aan de lijn
- ❖ Onderhoud is aandachtspunt, oppakken
- ❖ Op de site van Orando vindt u de digitale versie van de folder en meer achtergrondinformatie over het cultuurhistorisch verhaal
- ❖ Bij informatiebord starten 3 wandelingen
 1. Westeremder ommetje
 2. Dorpsommetje Westeremden
 3. Historische route Westeremden
- ❖ In het laagte onder het informatiebord vindt u de routebeschrijvingen: papieren folder kunt u meenemen, geplastificeerde weer terugleggen

Route Westeremder ommetje “Struinen door de Fivelboezem”

8

Westeremder Voorwerk

‘Voorwerk’ is een historische naam voor een uithof, een boerderij op een vooruitgeschoven post, die bij een klooster hoorde en van waaruit de monniken werkten aan de aanleg van dijken en inpoldering van de Fivelboezem. Westeremder Voorwerk was in opdracht van Emo van klooster Bloemhof in Wittewierum opgericht. Op deze plaats staat nu de villaboerderij Nieuw Voorwerk, een rijksmonument ontworpen in 1937 door Jan Benninga en Tamme van Hoorn onder architectuur in Interbellum-stijl.

9

Het Oude Maar

Terug in Westeremden slaan we bij het haventje rechtsaf. Links en rechts kijkend ontvouwt zich hier via een weids vergezicht, de aloude verbinding van het intieme wierdedorp met haar open landschap, dat Westeremden een landschappelijk sieraad maakt.

Bewegwijzering

Het Westeremder Ommetje is op een aantal plaatsen langs de route gemarkeerd met het voetjeslogo.

Praktische informatie

- Bij langdurige regenval is de begaanbaarheid over de maaipaden slecht.
- Alleen toegankelijk tussen zonsopgang en zonsondergang.
- Denk eraan om drinken en eventueel eten mee te nemen.
- U bent hier te gast.
- U loopt op eigen risico.
- Houd de route schoon.
- Honden aan de lijn.
- Wilt u hekken die u opent ook weer goed sluiten.
- Het boerenlandpad is gesloten op 31 december.

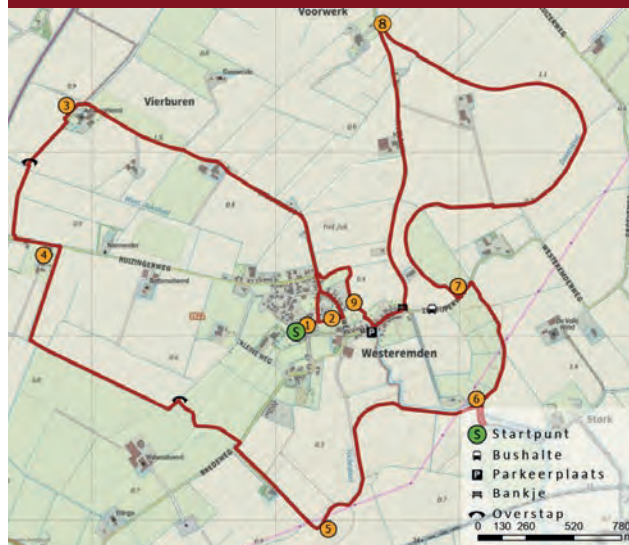
Colofon

Ommetjes - een initiatief van Landschapsbeheer Groningen - zijn korte wandelingen op het platteland voor bewoners en recreanten.

Tekst: Ria van der Ploeg, Roel Olivier en Bianca Elbers

Foto's: Bianca Elbers

Kaart: Esri Nederland, Jan Willem van Aalst - www.imergis.nl

Kijk voor meer achtergrondinformatie over het Westeremder Ommetje: www.westeremden.online

Kijk voor meer Ommetjes op de website www.landschapsbeheergroningen.nl

Het Westeremder Ommetje is mede mogelijk gemaakt door de Rabobank, gemeente Loppersum, Stichting Stem, Loket Leefbaarheid, Landschapsbeheer Groningen en Waterschap Noorderzijlvest.

OMMETJES

Struinen door de Fivelboezem

Dit is een struinroute van ruim 14 km over onverharde maaipaden door de vroegere zeeboezem, waar ooit de verdwenen rivier de Fivel uitmondde. Zo beleven we hoe het landschap ooit een ruig zee- en waddengebied is geweest.

Westeremder Ommetje 14,3 km
5 oktober 2019

(50)

Route Westeremder ommetje “Struïnen door de Fivelboezem”

De eerste boeren vestigden zich zo'n 2500 jaar geleden op de hoge kwelderwallen aan de rand van de Fivelzeeboezem. Ondanks alle risico's voor overstromingen was dit waterrijke en vruchtbare gebied zeer aantrekkelijk. Alle woonplaatsen hadden toegang tot zee. Vis en schaaldieren verrijkten het voedselpakket en er was handel over en weer langs de kust. Hier ontstond al vroeg rijkdom. Rond het begin van de jaartelling ontstond Westeremden, aan de toenmalige monding van de rivier de Fivel in de Fivel-zeeboezem.

Kronkelende maren en kavelpatronen, hoogtes en laagtes verwijzen naar de loop van de oude Fivelboezem. Tegenwoordig stroomt hier nog het Westeremder Maar, de Tochtsloot en de Zeemsloot.

Juist het samenspel van natuurlijke ontwikkeling en de invloed van de mens met haar bewoning op de hogere kwelderwallen, maken dit gebied landschappelijk en cultuurhistorisch waardevol.

We wensen u veel wandelplezier!

Enkele hoogtepunten van dit ommetje:

1

Dorpsplein

Rond 1200 zouden we hier Addo en zijn broer Emo tegen hebben kunnen komen. Beiden hadden gestudeerd in Oxford, Parijs en Orléans. Na terugkeer werd Addo pastoor in Westeremden en Emo schoolmeester, op de eerste parochieschool van Noord-Nederland. Op deze plek staat nu het dorpshuis. Later werd Emo pastoor in Huizinge en abt van het Premonstratenzer klooster Bloemhof in Wittewierum. De 13e eeuwse Andreaskerk is gebouwd nadat de oorspronkelijke kerk in 1238 was afgebrand.

2

Kerkpaden

We lopen de wierde af via het kerkpad. De landerijen rond het dorp werden door de eeuwen heen doorkruist met onverharde kerkpaden, die spontaan ontstonden doordat boeren vanaf hun boerderijen ter kerke gingen. De kerkvoogdij zag erop toe dat de kerkpaden en vonders over sloten begaanbaar bleven.

3

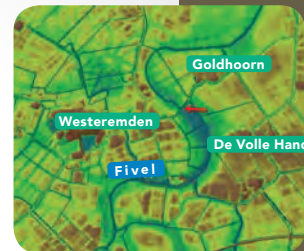
Het Maarvliet

Lopend in de richting van de Eemshavenweg openbaart zich de weidsheid van de vroegere zeeboezem. In de verte zien we de torenspits van Kantens, die ligt op de westelijke kwelderwal met de reeks van wierdedorpen van Westerwijthwerd tot aan Usquert. Op de oostelijke kwelderwal ligt de reeks van wierdedorpen van Loppersum tot aan Spijk. Daartussen lag het uitstroombegied van de Fivel. Door het dichtslibben ontstonden later nieuwe kwelderruggen. Hierop zijn de dorpen Zeerijp en Westeremden ontstaan. Garsthuizen ontstond in de 11e eeuw op een meander in de Fivelboezem. Omdat het steeds moeilijker werd water naar zee te lozen, groef men in de 13e eeuw het Maarvliet, waarbij het water werd afgevoerd in zuidelijke richting naar het Westervijthwerdemaar. Vermoedelijk al sinds de 12e eeuw vormt het Maarvliet de grens tussen Hunsingo en Fivelgo. Van de brede sloot, die het tot de ruilverkaveling van de jaren negentig was, is niet veel meer over. De Eemshavenweg volgt ongeveer het tracé van het Maarvliet.

7

De Zeemsloot en een dam in de Fivel

De Zeemsloot volgt de oorspronkelijke loop van de Fivel. In de jaren negentig is hij dieper uitgegraven in het kader van de ruilverkavelingen. Ter hoogte van de Zeerijperweg was de Fivel afgedamd, waarna hij in 1317 bij Zijldijk definitief werd afgesloten met een sluis. Vanaf de 12e eeuw werd het kweldergebied stapsgewijs ingepolderd en kwam er steeds meer land bij. De zeer vruchtbare grond werd een bron van welvaart en rijkdom. De kerktorens uit de 13e en 14e eeuw getuigen daarvan. De Zeemsloot volgend, komen we uit bij de Fiveldijk, die het tracé volgt van een Middeleeuwse dijk, die van Westeremden doorliep tot Uithuizen. Bij het uitgraven van de Zeemsloot is helaas een stuk van die dijk, dat naast de weg nog te zien was, verdwenen.

6

Het Westeremdermaar en de Fivel

Het licht glooiende land tussen Stedum en Loppersum herinnert ons aan de voormalige Fivelbedding. Op een gunstige plek aan de monding van de rivier de Fivel in de zeeboezem, ontstond Westeremden met een bloeiende handel over water. Overleveringen spreken zelfs over een zeehaven, waarvoor schepen tot in de 11e eeuw hier konden aanleggen. Het Westeremdermaar is een oude waddenpriel, maar ook grotendeels een stuk Fivelbedding.

5

OI Fort

Omdat de Fivelmonding verstoep raakte, is de Delf (Dellekanaal) waarschijnlijk al voor het jaar 1000 aangelegd, om te zorgen voor een betere afwatering richting Winsum en later richting de Eems (Delfzijl). Op het kruispunt met de Fivel bevond zich een strategisch gelegen versterking, het OI Fort op een Middeleeuwse huiswierde. Er is vrijwel niets meer over van de verhoging in het land, die hier vroeger nog wel opviel. Het is dit een plek van zeer hoge archeologische waarde.

4

De Har

Het streekje tussen de Huizingerweg en de Delleweg wordt de Har genoemd, wat waarschijnlijk zandige hoogte betekent. De boerderij de Har is gebouwd in 1936 in een regionale variant van de Amsterdamse school door Albert Wiersema. Hij groeide op in Fraamklap en was van timmerman opgeklommen tot architect.

oktober 2019

51

Presentatie Struinen door de Fivelboezem

Westeremder ommetje

5 oktober 2019